

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNÎ, İLMÎ, EDEBÎ, MESLEKÎ AYLIK DERGİ

Cilt : XII Sayı : 5

EYLÜL — EKİM

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, Kur'an onda (ki Kadir gecesinde levh-i mahfuzdan dünya semâsına) indirilmiştir. (O Kur'an ki) insanlara (mahz-ı) hidâyet-tir, doğru yolun ve Hak ile Bâtılı ayırd eden hükümlerin nice açık delilleridir. Öyleyse içinizden kim, o aya erişirse (hazır olur, müsâfir olmazsa) onu (orucunu) tutsun, kim de hasta olur, yahut bir sefer üzerinde bulunursa o halde, başka günlerde, oruç tutamadığı günler sayısınca (orucunu kaza etsin). Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez.»

(Bakâre Sûresi/185)

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşlerini
Fiilen İdare Eden Sorumlu Müdür

M. SAİM YEPREM

Diyanet İşleri Başkanlığı
Derleme ve Yayın Müdürü

Emel Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti. - Ankara

İSLÂM'IN MANEVÎ CEPHESİ

IV. ÂHİRETİ BİLMEK

Yazan : Dr. Ahmet A. GALWASH
İngilizceden Tercüme Eden :
Ekmeleddin İHSAN

Allah'ın mukaddes kitaplarına inananların hepsi, yaşadıkları dünyanın ardından gelecek cennetin saadetleri ve cehennem azapları hakkında kafi derecede bilgiye sahiptirler. Evliyalara göre **Manevî bir cennet, bir cehennem** de mevcuttur. Onlar, dindar ve irfan sahibinin kalbinde manevî âlem hakikatlarına açılmış bir pencerenin bulunduğu ve bu pencereden, tevatür ve ananevî inançla değil fiilî tecrübeyle hakikata varıldığına, yani, bir hekimin vuzuh ve kesinlikle vücuda nelerin sıhhat veyahut hastalık getirdiğini bilmesi gibi, onlarda ruhun saadet veya sefaletine nelerin sebebiyet verdiğini idrâk istidadına sahip olduklarına inanırlar.

Ölümün insanın karışık tabiatı üzerindeki tesiri İslâm evliyyalarınca şöyle izah edilir. İnsanın iki ruhu vardır, hayvanî ruh ve manevî ruh. Bunlardan ikincisi az çok meleklerle hâs bir tabiattadır. Hayvanî ruhun meskeni kalptir ve oradan ince buhar gibi çıkarak vücudun her tarafına yayılır, böylece göze görme, kulağa işitme ve her organa kendi fonksiyonunu yapma kudretini verir. O bir kulübe içinde taşınan ve ışığı nereye giderse orayı aydınlatan bir lambayla mukayese edilebilir. Kalp bu lambanın fitilidir ve herhangi bir sebepten dolayı yağı biterse, muhakkak ki söner gider. İşte hayvanî ruhun ölümü böyle olur.

Manevî veya beşeri ruhta ise hal farklıdır. O gayri kabil-i taksimdir ve onun vasıtasıyla insan Allahı idrak eder. Sanki hayvanî ruhun süvarisi odur; hayvanî ruh fena bulduğu zaman, o altından atı alınmış süvari veya silâhı kaybeden avcı gibi kala kalır. O atla ve o silâh beşeri ruha onun vasıtasıyla Allah sevgi ve bilgisini aramak ve elde etmek için bahş edilmiştir. Bu gayeye vasil olduktan sonra silâhı terk etmek ve yorgun attan inmek bir ızdırıp değildir, bir ferahlıktır. Bunun için bütün evliyyalar ölümün Allahın sevgili kullarına karşı bir hüsnü kabul mükafaatı olduğuna inanırlar. Fakat, mükafatını almadan atını ve silâhını kaybeden ruha yazıklar olsun! Onun sefalet ve nedametini tavsif edilemez bir derecede olacaktır.

Daha fazla düşünülürse ruhun vücuttan ve uzuvlarından ne kadar ayrı olduğu görülür. Vücudun uzuvları arka arkaya felce uğrıyabilir ve çalışmaz hale gelebilir, ancak ruhun hususiyetine hiç bir hâl gelmez, gene bugünkü

vücudumuz, gençken sahip bulunduğumuz vücudun artık aynı değildir, fakat şimdiki şahsiyetimiz o zamanki şahsiyetimizin aynıdır. Binaenaleyh vücudun yok olmasıyla ruhun vücuda bağlı olmayan varlığının Allah'ın bilgi ve sevgisi gibi zatî sıfatlarla birlikte devam ettiğini kolaylıkla düşünebiliriz. Fakat beraberimizde bilgi ve sevgi taşımak yerine, Allah'tan bîhaber olarak göçersek bir sıfat-ı zatiye olan bu cehalet ruhun zulmeti ve sefaletin tohumu olarak baki kalır. Bunun için Kur'an-ı Kerim salih müslümanlara şunu öğretmektedir :

وَمَنْ كَانَ فِي هِدَايَةِ أَهْمٍ فَأَهْوَىٰ فِي الْآخِرَةِ أَهْمِي وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

«Kim bu (dünya) da kör olursa* o, ahirette de kördür yolca da daha şaşkıncıdır.» (XVII - 72).

Beşeri ruhun ulvî aleme dönmeye çalışmasının sebebi, menşe'nin oradan gelmesi, ve o ilâhî kaynaktan doğmasıdır. O arzusu hilafına bu dünyaya Allah'a itaati ifâ etmek, ve ona ibadet etmekle ilâhî sevgiyi kazanmak, hayır işlemek kötüden sakınmak ve tekrar dönüp hakkaniyetle mükâfatını almak için gönderilmiştir. Bu manâ aşağıda iktibas edilen âyet-i kerimede açık bir şekilde ifade edilmektedir :

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا..

«(Evet, öyle) Dedik : Hepiniz oradan inin. Sonra size benden bir hidayet (ci rehber) gelir de kim benim hidayetimin izince giderse artık onlara hiç bir korku (ve tehlike) yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir». (II-38)

Tasavvufî telâkkide hayvanî ruhun kendi unsurlarının tevazününü içersinde mevcut olması ve bu tevazünün bozulduğu zamanlarda uygun ilâç vermekle tedavî edilmesi gibi, beşeri ruhta da bir ahlâkî tevazün mevcuttur, ve o lüzümü halinde ahlâki talimat ve manevî tavsiyelerle muhafaza ve islâh edilir.

Önceden işaret edildiği üzere beşeri ruh esas itibariyle vücuttan müstakildir. Bununla beraber bazıları beşeri ruhun ölümden sonra fena bulunduğunu ve yeniden eski haline döndüğünü farz ederlerse de bu fikir hem akla hem de vahiy ile bildirilen Kur'an-ı Kerim'e muhaliftir. Akıl bize ölümün insanın aslî şahsiyetini tahrip etmediğini gösterir, Kuran-ı kerim ise bize şunu öğretir :

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ...

«Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bil'akis onlar Rableri katında diridirler. (öyle ki, Allahın) Lütf-ü inayetinden, kendilerine verdiği (şehidlik mertebesi) ile hepsi de şâd olarak (cennet nimetleriyle) rızıklanırlar» (III - 169)

(*) Maksud manevî körlüktür, şu âyet-i kerimede bu manâ tasrih buyurulmuştur.

فَأَنَّهُمْ لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ...

«Fakat hakikat şudur ki (yalnız maddi) gözler kör olmaz, fakat (asıl) sinelerin içersinde kalbler kör olur.» (XXII - 46)

Kuran-ı Kerim'de ölünün -iyi veya kötü- fena bulduğuna dair hiç bir âyet varid değildir. Hatta Hazreti Peygamber'in ilk gazalarda müslümanlara karşı savaşırken ölen müşriklerin ruhlarına Allahın ihtar ettiği cezaların gerçek bulup bulmadıklarını sorduğu, ve sahabenin ölümlere sual tevcih etmenin faydasının ne olduğunu istifsar edince, «Onlar sözlerimi sizden daha iyi işitirler», dediği rivayet edilir.

Bazı mütesavvıflara vecd gibi ölüm halinde iken manevî cennet ve ceennemın görünmeyen âlemi ilham yolu ile tecelli etmiştir. Şuurlarına döndükleri vakit ilhamlarının tabiatını yüzlerinin sevinç veya korku ifadeleri ifşa etmiştir.

Her düşünen insan için ölümün kendisini sırf yalın bir şahsiyet olarak bedenî hislerden mahrum bıraktığı zaman neye uğrayacağı hususunda hayal kurmaya lüzum yoktur, çünkü insan hayatta iken şahvet ve abese sıkı şekilde bağlanmışsa, bunlardan uzaklaşınca ister istemez ıstırap çekecektir. Halbuki bil'akis, elinden geldiği kadar dünya aldatmacalarına sırt çevirmiş ve bütün ulvî sevgisini Allaha hasretmiş emirlerine göre hareket etmişse, ölümü dünya bağlarından bir kurtuluş, sevdiği ve itaat ettiği kudsi varlıkla buluşma imkânı sağladığı için hoş karşılayacaktır.

Bu hususta Hazreti Peygamber bize şunu öğretmiştir:

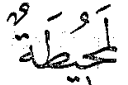
«Ölüm dostları birbiriyle birleştiren bir köprüdür ve dünya müşriklerin cenneti, müminlerin ise zindanıdır» Diğer taraftan, ruhların ölümden sonra çektikleri bütün azapların kaynağı dünyaya olan aşırı sevgileridir. Allahın elçileri günahkârların ölümden sonra yılanlarla tazip edileceklerini ihbar etmişlerdir. Bazı basit düşünceli insanlar bunun üzerine günahkârların kabirlerini açmışlar ve o yılanları bulamayınca hayretler içersinde kalmışlardır. Halbuki bu azap yılanlarının esas buldukları yerin inanmayanın ruhu olduğu ve ölümünden önce de o ruhta bulduklarını ve bu yılanların, kıskançlık, nefret, nifak, kibir, hilekarlık... v.s. gibi kötü ve şer vasıflarının sembollerinden başka bir şey olmadıklarını ve her birisinin dolaylı veya dolaysız dünyaya olan aşırı sevgiden meydana geldiğini hiç anıyamamışlardır. Böylelikle her günahkâr kendisiyle birlikte ölümün ardında ki dünyaya kendi cezasının vasıtalarını taşır, ve Kur'an-ı Kerim'de şöyle beyan edilmektedir.

وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

«Cehennem ise o kafirleri her halde ve her halde çepeçevre kuşatmaktadır.»* (IX-49)

Bu Âyet-i Kerime cehennemın onları kuşatacağını değil halen çepeçevre sardığını ifade eder. Bazıları buna itiraz edebilirler ve diyebilirler ki «hal bu ise, cehennemden kim kurtulabilir, ve kim az veya çok çeşitli sevgi ve alâka bağları ile dünyaya bağlı değildir? Bunlara cevaben biz: Ayetin sadece

* Ayetlerin mealini iktibas ettiğimiz «Kuran-ı Hakim ve Me'ali Kerim» de merham Ha-

san Basri Bey «» lafzayı celilesini «Kuşatıcıdır» olarak tercüme etmiştir

(Cilt: 5, sa: 284). Ancak Müellefin fikrini ifade etmek için «kuşatmaktadır» şeklinde tercüme etmeyi tercih ettik. Aslında arada hiç bir fark yoktur, hatta Ebussû'ud efendi bu âyeti celilenin tefsirinde ismî cümlelerin kullanılmasının sebebini de hali ve devamlılığı ifade etmek için olduğunu beyan eder. (Cilt: 2, sa: 415, Kahire, 1928.) Mütercim.»

Allaha inanmayan, emirlerine itaat etmeyen, dünyanın büyümesine kapılan kafirlerin haline işaret ettiğini beyan ederiz. Mümin ve hayır işleyenlere gelince, Kuran-ı Kerim Hazreti peygambere şunu müjdelemiştir :

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

«(Habibim) İman eden, bir de güzel güzel amel (ve hareket) lerde bulunan kimselere müjdele ki altlarından ırmaklar akan cennetler onlarıdır». (II - 25)

Çoğu insanlar Allahı sevdiklerini söyler, ancak insan kendisini, Allahın emirleri ile kendisinin bazı arzu ve ihtiraslarının çatışmasında hislerinin hangi tarafa temayül edeceğini gözetmek suretiyle, kolaylıkla kontrol edebilir, Allah'a itaatla tekit edilmeyen herhangi bir sevgi iddiası doğrudan doğruya yalandır.

Manevî Cehennem'in Çeşitleri

Yukarıda görüldüğü gibi, manevî cehennemlerden birisi; kalbi yaran dünya âleminde ölümle zoraki ayrılıştır. İkincisi, uyanınca dünyada irtikab ettiği kötü amellerin hakikatını gördüğü zaman duyacağı utançtır. Üçüncü manevî cehennem ise, varlığın hakiki gayelerine varamamanın acz ve hayal kırıklığıdır. İnsan Allah'ı tanımanın ışığını aks ettirmek maksadıyla yaratılmıştır, fakat, o öte dünyaya, hissi ibtilaların pası ile ruhu kesif bir şekilde örtülmüş olarak intikâl ederse, halkedildiği maksada nail olmak bakımından tamamiyle başarısızlığa uğrayacaktır. Onun hüsranı şu misalle tasvir edilebilir.

Karanlık bir ormandan bazı arkadaşlarıyla birlikte geçen bir insan tahayyül edelim. Şurada burada yerin üstünde parıldayan çeşitli renkli taşlar görünmektedir. Arkadaşları bunları topluyor ve taşıyor, ona da aynı şeyi yapmaya tavsiye ediyorlar. «Çünkü» diyorlar, «işittik ki bu taşlar gideceğimiz yerde yüksek fiatla satılacaklardır» Öte yandan o, onların kendilerini boş kazanç ümidine kaptıran ahmaklar olduklarını söyleyerek onlara güler ve yoluna serbestce, lakaydi içerisinde devam eder. Karanlık ormandan gün ışığına çıkarlar ve bu renkli taşların yakut, zümrüt, paha biçilmez kıymetli mücevherler olduklarını görürler. Bu adamın, bu kıymetli taşların kaynağı içerisinde kolayca toplaması mümkün iken, bir miktar toplamamış olmaktan dolayı düştüğü hüsrana ve duyduğu üzüntüyü tasvir etmekten daha kolay bir şekilde tahayyül edebiliriz.

İşte bu dünyadan öbür dünyaya geçerken, fazilet mücevherlerinden ve hayırlı işler hazinelerinden zahmetsiz şekilde yanlarında almayanların vicdan azapları bu türlü olacaktır. Bununla beraber çoğu insan gelecek dünya hakkında belirli kanaatları yoktur, ve bu insanlar hissi iştihaların esiri oldukları zaman tamamen inkâr ederler. Bunlar, din alimlerinin, insanları korkutmak için cehennemi uydurduklarını iddia eder, ve din âlimlerine istihfafla bakarlar. Böyle düşünen insanlarla münakaşa etmek faydasızdır. Bununla beraber bu zihniyette olanı mümkün olduğu ölçüde düşünmeye ve aklını kullanmaya sevk etmek için şunu deyebiliriz: Farz edelim ki, yemeğe oturmuş ve yemeye başlamak üzeresiniz, ve birisi size bir yılanın yemeğe zehir saçtığını söylüyor, size haber veren şakadan veya yalandan da söylemiş

olsa da muhtemelen vaz geçer ve açlık acılarını tahammül etmeyi tercih eder-
sin. Veya farz ediniz ki, hastasınız, ve bir muskacı size: «bana beş lira ve-
rin ben size bir hamail yazacağım, siz de onu boynunuza asacaksınız, o da
sizi hastalıktan kurtaracak derse, bu hamailden faydalanmak ümidiyle muh-
temelen parayı çıkarıp verirsiniz. Yahut bir müneccim, Ay şu burca girdiği
zaman şu veya bu ilâcı içiniz şifayâb olacaksınız derse, sizde müneccimliğe
fazla itikad etmeseniz, büyük ihtimal ile belki doğru çıkar diye o tecrübeyi
yaparsınız.

Bütün peygamberlerin, evliyaların, mübarek zevatın, ve milyonlarca akıl-
lı insanların sözlerine olan itimadın, bir muskacının veya bir müneccimin
istikbâle aid vâdinden daha muknî olduğunu düşünmez misiniz?

İnsanlar muhtemel faydalar için gemilerle tehlikeli seyahatlere girişir-
ken, SEN ebedi saadet uğruna, ihtiraslarından vaz geçmenin ufak meşek-
katine katlanmak istemez misin?

Hazreti Ali ibn-i Ebi Talib, inanmayan birisiyle münakaşa ederken şunu
 demiştir: «Eğer sen haklı isen istikbalde hiç birimiz hiç bir şey kaybetmeyiz.
 fakat, biz haklı isek, biz kurtuluruz, sen ise cezayı çekersin» Hazreti Ali bun-
ları söylerken herhangi bir şüphenin içersinde değildi, ancak karşısındaki
 inançsız kimsede bir kanaat hasil etmek için söylemiştir.

Bütün bu söylediklerimizden, şu neticeye varıyoruz ki, İnsanın bu dün-
yadaki esas meşgalesi Âhirete hazırlanmaktır.

Hatta insan müstakbel mevcûdiyetten şüphe etse bile, bu maceradaki
 korkunç tehlikeleri göz önünde bulundurarak, akıl böyle bir varlığın bulun-
duğunu ve ona göre hareket etmeyi telkin etmeli.

Allah'ın rahmeti hakikat yolundan gidenlerin üzerine olsun.